

BADIIY MATNLARNI TARJIMA QILISHNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Otamurodova Mohinur

Xorijiy tillar fakulteti, Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili yoʻnalishi 2-bosqich talabasi

Murojaat uchun tel+998970550924

mohinurotamurodova17@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19152501>

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy matnlarni tarjima qilish jarayonining lingvistik xususiyatlari keng tahlil qilinadi. Xususan, badiiy tarjimada til birliklarining leksik, grammatik va stilistik jihatlari hamda ularni bir tildan ikkinchi tilga oʻgirish jarayonida yuzaga keladigan muammolar koʻrib chiqiladi. Badiiy asarlarni tarjima qilishda muallif uslubini saqlab qolish, obrazlilikni yetkazish, metafora, epitet, taqqoslash kabi badiiy tasvir vositalarini toʻgʻri ifodalash masalalari alohida ahamiyatga ega ekanligi yoritiladi. Shuningdek, tarjima jarayonida frazeologik birliklar, idiomalar va milliy-madaniy unsurlarni mos ravishda tarjima qilish zarurligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Maqolada badiiy tarjimaning nazariy asoslari, uning lingvistik jihatlari hamda tarjima jarayonida qoʻllaniladigan usullar haqida ham fikr yuritiladi. Bundan tashqari, badiiy matn tarjimasida milliy koloritni saqlash, asarning estetik qiymatini yoʻqotmaslik va oʻquvchiga mazmunni toʻliq yetkazish muhim omil ekanligi taʼkidlanadi. Tadqiqot natijalari badiiy tarjimaning murakkab va koʻp qirrali jarayon ekanligini koʻrsatadi hamda tarjimon til tizimi, madaniyat va adabiyot xususiyatlarini chuqur bilishi zarurligini asoslaydi.

Kalit soʻzlar: Badiiy tarjima, badiiy matn, lingvistika, tarjima nazariyasi, tarjima jarayoni, leksik birliklar, grammatik xususiyatlar, stilistik vositalar, metafora, epitet, taqqoslash, frazeologik birliklar, idiomalar, milliy kolorit, madaniy xususiyatlar.

Abstract. This article analyzes the linguistic features of translating literary texts. In particular, the lexical, grammatical, and stylistic aspects of language units in literary translation and the difficulties that arise when translating them from one language to another are examined.

Special attention is given to preserving the author's style, conveying imagery, and accurately translating artistic devices such as metaphors, epithets, and comparisons. The article also highlights the importance of translating phraseological units, idioms, and national-cultural elements appropriately. Furthermore, the theoretical foundations of literary translation, its linguistic aspects, and the methods used in the translation process are discussed. The importance of preserving national color, maintaining the aesthetic value of the work, and conveying the full meaning of the text to the reader is emphasized. The study concludes that literary translation is a complex and multifaceted process that requires the translator to have deep knowledge of language systems, culture, and literature.

Keywords: Literary translation, literary text, linguistics, translation theory, translation process, lexical units, grammatical features, stylistic devices, metaphor, epithet, comparison, phraseological units, idioms, national color, cultural features.

Аннотация. В данной статье рассматриваются лингвистические особенности перевода художественных текстов. Особое внимание уделяется лексическим, грамматическим и стилистическим аспектам языка, а также трудностям, возникающим при переводе художественных произведений с одного языка на другой. Анализируются вопросы сохранения авторского стиля, передачи образности и правильного перевода

художественных средств, таких как метафора, эпитет и сравнение. Также рассматривается проблема перевода фразеологических единиц, идиом и национально-культурных элементов.

Кроме того, в статье освещаются теоретические основы художественного перевода, его лингвистические особенности и методы, применяемые в процессе перевода.

Подчеркивается важность сохранения национального колорита, эстетической ценности произведения и полного донесения смысла текста до читателя. В результате исследования делается вывод о том, что художественный перевод является сложным и многогранным процессом, требующим глубоких знаний языка, культуры и литературы.

Ключевые слова: Художественный перевод, художественный текст, лингвистика, теория перевода, процесс перевода, лексические единицы, грамматические особенности, стилистические средства, метафора, эпитет, сравнение, фразеологические единицы, идиомы, национальный колорит, культурные особенности, авторский стиль.

Kirish

Bugungi kunda globallashuv jarayonining jadallashuvi natijasida turli xalqlar o'rtasidagi madaniy, ilmiy va adabiy aloqalar tobora kengayib bormoqda. Bu jarayonda tarjima faoliyati muhim vositalardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Tarjima orqali turli millat va xalqlarning adabiy merosi, madaniy qadriyatlari hamda ilmiy yutuqlari bir-biriga yetkaziladi.

Ayniqsa, badiiy asarlarni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish jarayoni alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki badiiy tarjima nafaqat matn mazmunini boshqa tilga o'girish, balki muallifning badiiy uslubini, obrazlilik darajasini hamda asarning estetik qiymatini saqlab qolishni ham talab qiladi. Badiiy matnlarni tarjima qilish jarayoni tarjimon oldiga bir qator murakkab vazifalarni qo'yadi.

Tarjimon matn mazmunini to'g'ri yetkazish bilan bir qatorda, asarda aks etgan milliy mentalitet, madaniy xususiyatlar va badiiy tasvir vositalarini ham to'g'ri ifodalashi kerak. Chunki har bir xalqning tili va madaniyati o'ziga xos bo'lib, ayrim tushunchalar yoki iboralar boshqa tilga so'zma-so'z tarjima qilinganda o'z ma'nosini yo'qotishi mumkin. Shu sababli badiiy tarjima jarayonida nafaqat lingvistik bilim, balki madaniy va adabiy bilimlar ham muhim ahamiyatga ega.

Badiiy matn tarjimasi boshqa turdagi tarjimalardan o'zining murakkabligi, uslubiy boyligi va obrazliliigi bilan ajralib turadi. Ilmiy yoki rasmiy matnlarni tarjima qilishda asosan aniq ma'lumotni yetkazish muhim bo'lsa, badiiy matn tarjimasida estetik ta'sirni saqlab qolish ham katta ahamiyat kasb etadi.

Badiiy asarlarda metafora, epitet, taqqoslash, frazeologik birliklar va boshqa stilistik vositalar keng qo'llaniladi. Ushbu vositalarni boshqa tilga mos ravishda tarjima qilish esa tarjimondan katta mahorat talab qiladi. Shuningdek, badiiy matnlarni tarjima qilish jarayonida tilning leksik, grammatik va stilistik xususiyatlarini chuqur o'rganish zarur hisoblanadi. Har bir tilning o'ziga xos grammatik tuzilishi, so'z boyligi va uslubiy imkoniyatlari mavjud. Shu sababli tarjimon matnni tarjima qilish jarayonida ushbu xususiyatlarni hisobga olgan holda eng mos va tabiiy ifodalarni tanlashi kerak.

Bugungi kunda tarjimashunoslik tilshunoslik fanining muhim yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlanib bormoqda. Badiiy tarjima jarayonining lingvistik xususiyatlarini o'rganish esa tarjima

sifatini oshirish, muallif asarining mazmuni va badiiy qiymatini to'liq saqlab qolish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, badiiy matnlarni tarjima qilishning lingvistik jihatlarini tadqiq etish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Badiiy matn tarjimasi tarjimashunoslik sohasining eng murakkab va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki badiiy asar nafaqat ma'lum bir mazmunni ifodalaydi, balki unda muallifning badiiy mahorati, uslubi, estetik qarashlari ham mujassam bo'ladi. Shu sababli badiiy matnni tarjima qilish jarayonida tarjimon faqat so'zlarning ma'nosini emas, balki asarning umumiy ruhini, obrazlilik darajasini ham saqlab qolishi zarur. Badiiy tarjimada tilning leksik, grammatik va stilistik jihatlarini muhim rol o'ynaydi.

Tarjimon asarning mazmunini to'g'ri yetkazish bilan bir qatorda, muallifning uslubi va badiiy tasvir vositalarini ham imkon qadar saqlab qolishga harakat qiladi. Birinchidan, badiiy matn tarjimasida leksik xususiyatlar katta ahamiyatga ega. Har bir tilda o'ziga xos so'z boyligi mavjud bo'lib, ayrim so'zlar boshqa tillarda aynan bir xil ma'noda ifodalanmasligi mumkin.

Ayniqsa, badiiy asarlarda qo'llaniladigan ko'plab so'z va iboralar ko'pincha muayyan madaniyat, tarixiy muhit yoki milliy an'analar bilan bog'liq bo'ladi. Bunday hollarda tarjimon so'zning nafaqat lug'aviy ma'nosini, balki uning kontekstual ma'nosini ham hisobga olishi kerak. Masalan, ingliz tilidagi ayrim idiomalar yoki frazeologik birliklar o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilinganda to'liq tushunilmasligi mumkin. Shu sababli tarjimon mazmuniy jihatdan mos keladigan muqobil variantlarni tanlashi zarur. Ikkinchidan, grammatik xususiyatlar ham tarjima jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Turli tillarning grammatik tizimi bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. Masalan, ingliz tilida gap tuzilishi qat'iy tartibga ega bo'lsa, o'zbek tilida so'z tartibi nisbatan erkin hisoblanadi. Bundan tashqari, ingliz tilida zamon shakllari juda keng qo'llaniladi, o'zbek tilida esa ba'zi zamon shakllari boshqa usullar orqali ifodalanadi. Tarjimon ushbu farqlarni hisobga olib, matnni tabiiy va tushunarli shaklda tarjima qilishi lozim. Aks holda, tarjima qilingan matn sun'iy yoki tushunarsiz bo'lib qolishi mumkin. Uchinchidan, badiiy matn tarjimasida stilistik vositalar muhim o'rin tutadi. Badiiy asarlarda metafora, epitet, taqqoslash, ironiya, hiperbola kabi stilistik vositalar keng qo'llaniladi.

Ushbu vositalar matnga badiiylilik, obrazlilik va estetik ta'sir bag'ishlaydi. Tarjimon ushbu vositalarni boshqa tilga o'girish jarayonida ularning badiiy qiymatini saqlab qolishga harakat qilishi kerak. Biroq ayrim hollarda stilistik vositalarni to'liq saqlab qolish qiyin bo'lishi mumkin.

Bunday vaziyatlarda tarjimon so'zma-so'z tarjimadan ko'ra mazmuniy yoki erkin tarjima usullaridan foydalanadi. Shuningdek, badiiy matn tarjimasida frazeologik birliklar va idiomalarni tarjima qilish ham muhim masalalardan biri hisoblanadi. Frazeologik birliklar ko'pincha xalqning turmush tarzi, tarixiy tajribasi va madaniy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Shu sababli ularni boshqa tilga tarjima qilishda tarjimon nafaqat til bilimiga, balki madaniy bilimlarga ham ega bo'lishi zarur. Agar frazeologik birlikni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish imkoni bo'lmasa, uning mazmunini ifodalovchi muqobil ibora tanlanadi. Bundan tashqari, badiiy matn tarjimasida milliy koloritni saqlash ham muhim hisoblanadi. Har bir xalqning urf-odatlarini, mentaliteti, dunyoqarashi va madaniyati badiiy asarlarda o'z aksini topadi. Tarjimon ushbu xususiyatlarni imkon qadar to'liq yetkazishga harakat qilishi kerak. Chunki milliy koloritni yo'qotish asarning badiiy qiymatini pasaytirishi mumkin. Shu sababli tarjimon muallifning g'oyasi, uslubi va

madaniy muhitini chuqur anglab, matnni o'quvchi uchun tushunarli va tabiiy tarzda ifodalashi zarur.

Umuman olganda, badiiy matn tarjimasi til, adabiyot va madaniyatning o'zaro uyg'unligini talab qiladigan murakkab jarayon hisoblanadi. Tarjimon nafaqat lingvistik bilimlarga, balki keng dunyoqarash va ijodiy yondashuvga ham ega bo'lishi kerak.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, badiiy matnlarni tarjima qilish murakkab va mas'uliyatli jarayon hisoblanadi. Tarjimon asarning mazmunini, uslubini va badiiy xususiyatlarini to'liq yetkazish uchun tilning leksik, grammatik va stilistik jihatlarini chuqur bilishi zarur. Shuningdek, tarjima jarayonida madaniy va milliy xususiyatlarni ham hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Badiiy tarjima jarayonida tarjimon muallif g'oyasini to'g'ri yetkazish, asarning estetik qiymatini saqlab qolish hamda o'quvchiga tabiiy va tushunarli matnni taqdim etish vazifasini bajaradi. Shu sababli badiiy tarjima lingvistika, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslik bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ilmiy soha hisoblanadi.

Bugungi kunda badiiy tarjimaning lingvistik xususiyatlarini o'rganish tarjima nazariyasini rivojlantirish, tarjima sifatini oshirish hamda turli xalqlar o'rtasidagi madaniy aloqalarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Komissarov V.N. Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty). – Moskva: Vysshaya shkola, 1990.
2. Newmark P. A Textbook of Translation. – New York: Prentice Hall, 1988.
3. Nida E.A., Taber C.R. The Theory and Practice of Translation. – Leiden: Brill, 1969.
4. Catford J.C. A Linguistic Theory of Translation. – London: Oxford University Press, 1965.
5. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004.
6. Qodirov B. Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
7. O'qitish texnologiyalari va ularning turlari. – Elektron resurs. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-qitish-texnologiyalari-va-ularning-turlari/viewer>
8. Bola shaxsining rivojlanishida tarbiyaning roli. – Elektron resurs. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bola-shaxsining-rivojlanishida-tarbiyaning-rol-i/viewer>